

BİBLİYOGRAFYA :

Tarama Sözlüğü, Ankara 1963, I, XXII; *Keşfü'z-zunûn*, I, 758; J. von Hammer, *Fundgruben des Orient*, Viyana 1811, II, 47 vd.; Flügel, *Handschriften*, I, 130-133; Rieu, *Catalogue*, s. 141, 142; a.mlf., *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 514; Blochet, *Catalogue*, I, 96 (Ancien Fonds 230); *Osmanlı Müellifleri*, I, 223; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 26; Mustafa Demirel, *Kemal Paşazâde, Yusuf u Züleyha*, Ankara 1983, s. 14; Atsız, "Kemalpaşa-oğlu'nun Eserleri", *ŞM*, VI (1966), s. 78.

MUSTAFA ÖZKAN

DEKKÂK, Ebû Abdullah

(أبو عبد الله الدقاق)

VI. (XII.) yüzyılda yaşayan
Faslı bir sûfi.

Sicilmâse'de doğdu. Yalnızca kaynaklardan biri adının Muhammed olduğunu kaydeder (İbnü'l-Kâdî, s. 259). Dekkâk ilk tahsilini Sicilmâse'de tamamladıktan sonra gittiği Fas ile Sicilmâse arasında sık sık seyahat yaptı. Sicilmâse'de zamanının birçok meşhur sûfisi ile görüştü ve onlarla sohbet etti. Fas'ta arkadaşlığı ettiği Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Esam (ö. 542/1147) ve bir grup sûfi ile birlikte Murâbit Hükümdarı Tâşfîn b. Ali el-Merveî (ö. 539/1145) tarafından bilinmeyen bir sebeple tutuklandı. Bir süre sonra suçsuz oldukları anlaşıncı serbest bırakıldılar. Devrin kelm ve ahlâk âlimi İbn Berrecân (ö. 536/1141) ve Arifiyye tarikatının kurucusu İbnü'l-Arif (ö. 536/1141) tarafından sevilen bir sûfi olan Dekkâk, Medyeniyye tarikatının kurucusu Endülüslü sûfi Ebû Medyen'in şeyhidir.

VI. (XII.) yüzyılın sonlarında vefat eden Dekkâk, Fas'ta Bâbülcise civarındaki kabristana defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-İktibâs*, Rabat 1973, s. 259-260; İbnü'z-Zeyyât, *et-Teşevvuf ilâ ricâli't-taşavvuf* (nşr. Ahmed et-Tevfik), Fas 1404/1984, s. 155-157, 196, 197, 254; A. Faure, "al-Dakkâk", *El²* (İng.), II, 100; a.mlf., "ed-Dekkâk", *UDMİ*, IX, 375.

RECEP USLU

DEKKÂK, Ebû Ali

(أبو علي الدقاق)

Ebû Ali Hasen b. Ali b. Muhammed
(ö. 405/1015)

Nisâbur sûfilerinden.

Nisâbur'da doğdu. Ebû Ali Rûzbârî ve Ebû Bekir eş-Şiblî'nin sohbetlerinde bulunan Horasanlı sûfi Nasrâbâdî'ye (ö. 367/978) intisap etti ve onun tavsiyesine uya-

rak tahsile başladı. Ali en-Nahvî'den Arapça öğrendi. Bir süre sonra Merv'e gidecek Ebû'l-Heysem Muhammed el-Küşmîhenî, Ebû Bekir el-Kaffâl el-Mervezî ve fakih Ebû Abdullah Ali el-Hidîrî'den hadis ve Şâfiî fihri okudu. Ebû Ali Muhammed b. Amr eş-Şebbûyî el-Mervezî'nin teşvikiyle vaaz vermeye başladı. Daha sonra Nisâbur'a dönerek tekrar Nasrâbâdî'nin sohbetlerine devam etti ve sülûk*ünü tamamladı. Cuma günleri halka vaaz vermeye başladı. Bu arada sonradan müslüman olan Ebû'l-Hasan b. Katrân'ın kızı ile evlendi. Uzun süren vâizlik döneminden sonra münzevi bir hayat yaşamaya başladı. Her sene bir bölgeye gittiği rivayet edilirse de seyahatleri hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Bu seyahatlerin birinde Nesâ'ya gitti ve gördüğü bir rüya üzerine Hankâh-ı Sarâvî'yi inşa etti. Bir diğerinde Kâzerûn'a gidip meşhur şeyh Ebû İshak el-Kâzerûnî ile görüştü.

Dekkâk çok tesirli bir hitabet yeteneğine sahipti. Abdülkerîm el-Kuşeyrî maliye memuru olmak için geldiği Nisâbur'da Dekkâk ile tanıştıktan sonra memuriyeti bırakıp ilim tahsiline başlamış, daha sonra kızı Fâtıma ile evlenmiştir.

Haiki genellikle Hanefî olan Nisâbur'da IV. (X.) yüzyılın başlarında Şâfiîler de görülmeye başlamıştı. Nisâbur Valisi Nasrüddevle, Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'yi ve Şâfiîler'i himaye etti. Ebû Ali ed-Dekkâk zamanın Şâfiî âlimleriyle dostluk kurdu. Ebû Bekir Muhammed b. Hasan b. Fûrek el-İsfahânî bunlardan biridir.

Kuşeyrî, hayatının sonlarına doğru evinin çatısına çıkıp yüzünü güneşe doğru çeviren ve anlaşılmaz sözler söyleyen Dekkâk'ın uzun süren hastalıktan sonra vefat ettiğini bildirir.

Iraklı sûfilerin görüşlerini telkin eden Dekkâk konuşmalarında mürid, evliya, kerâmet, semâ hakkında izahlarda bulunur. Ona göre semâ zâhîde câizdir. Zühd için yeme ve içmeden kesilmeye, dünya hayatından yüz çevirmeye gerek yoktur.

Dekkâk'tan en geniş şekilde bahseden damadı Abdülkerîm el-Kuşeyrî *er-Risâle*'sinde onun birçok sözünü aktarmıştır. Abdülgâfir el-Fârisî de (ö. 529/1134-35) *es-Siyâk li-Târîhi Nisâbûr* (*The Histories of Nisapur*, Paris 1965) adlı eserinde Dekkâk'tan bahseder. Kâtib Çelebi Ebû Ali ed-Dekkâk'a *Kitâbü'd-Dehâ-yâ* adında bir eser nisbet ederse de (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1434) mevcudiyeti tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kuşeyrî, *er-Risâle* (Uludağ), bk. İndeks; Hücvîrî, *Keşfü'l-maḥcûb* (trc. Es'ad Abdülhâdî Kandîl), Beyrut 1980, s. 377; Herevî, *Ṭabaḳât*, s. 630-632; İbn Asâkir, *Tebyînü kezîbî'l-müfterî*, s. 226-227; Attâr, *Tezkiretül-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), Bursa 1984, s. 679-693; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 326; Necmeddîn-i Dâye, *Mirṣâdül-'ibâd* (nşr. Ebû Hâcer Muhammed Said), Beyrut 1405/1985, II, 177, 212; Sübkî, *Ṭabaḳât*, III, 100; IV, 329-331; İsnvî, *Ṭabaḳâtü's-Şâfi'iyye*, I, 523-524; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 256; Câmî, *Nefehât*, s. 291; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 62-63; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1434; Dârâ Şükûh, *Sefînetül-evliyâ*, Kampûr 1900, s. 159; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 180-181; Nebhânî, *Kerâmâtül-evliyâ*, Beyrut 1329, I, 281; Kehhâle, *Mu'cemül'l-mu'ellifîn*, III, 261; Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*, s. 88, 161-162, 427; F. Meier, *Abû Said-i Abû'l-Hayr*, Leiden 1976, s. 44; J. Chabbi, "Abû 'Alî Daqqâq", *Elr.*, I, 255-257.

RECEP USLU

DEKKEN

(دکن)

Güney Hindistan'da bir bölge.

Dekken kelimesinin aslı Sanskritçe "güney ülkesi" mânasına gelen *Dakṣiṇâpata* olup Arapça kaynaklarda *Decnî* şeklinde geçmektedir. Kuzey Hindistan'dan Vindhya ve Satpuras sıradağları ile ayrılan ve güneyde Tungabhadra nehrine kadar devam ederek asıl Hint yarımadasının kuzey yarısını meydana getiren Dekken'i beş bölgede incelemek mümkündür. 1. Hint denizi ve Batı Ghatlar'la çevrili Deş kesimi; Maratalar'ın asıl yurdudur ve önemli şehirlerden Ahmednagar ile Poona buradadır. 2. Ortaçağ'da Berâr adıyla bilinen ve bugün en önemli şehri Nagpûr olan Vidarbha bölgesi. 3. Eski Haydarâbâd Devleti'nin Marata dilinin konuşulduğu Marathvada kısmı. 4. Topraklarında genellikle ana dili olarak Telugu dilinin konuşulduğu, başşehri Haydarâbâd olan Tîlângâna bölgesi. 5. En önemli şehri Bîcâpûr olan, nüfusunun çoğunluğunu Kannadigalar'ın meydana getirdiği güneybatı bölgesi.

Hint efsanelerine göre İslâm öncesi devirlerde Dekken'in büyük bir kısmı, muhtemelen Vidarbha bölgesinde (bugünkü Bîder) bulunan bir hükümdarlığın ülkesiydi. Daha sonra bölge, Hindistan'ın kuzeyini işgal eden Mauryahlar'ın topraklarına dahil edildi; bu devletin yıkılışından sonra da çeşitli yerli hânedanların hâkimiyetinde kaldı.

Kaynaklar İslâm fetihlerinden önce de bölgede müslümanların yerleştiğini gös-

termektedir. Delhi Sultanı Celâleddin Fîrûz Halacî'nin yeğeni Alâeddin Halacî, 1294'te Devagiri şehrine hücum edip Yadava Racası Ramaçandra'ya boyun eğdirdi ve onu yıllık vergiye bağladı. Halacî Sultanı Kutbuddin Mübârek Şah (1316-1320) daha sonra bu uygulamayı kaldırıp Marata ülkesini doğrudan Delhi Sultanlığı'na kattı (1318); Devagiri şehrinin ismini de Kutbâbâd olarak değiştirdi. Halacîler'den sonra iktidarı ele geçiren Tuğluklular hânedanından Muhammed b. Tuğluk (1325-1351), Dekken'deki hâkimiyetini sağlamlaştırarak daha merkezi bir yönetim politikası sürdürdü. Güneyde bazı yerlerle birlikte Kakatiyalar'ın yaşadığı Varangal topraklarını sultanlığın sınırları içine kattı ve buradaki hâkimiyetini geliştirmek için daha önce adı Kutbâbâd'a çevrilen Devagiri şehrini Devletâbâd adıyla ikinci bir başşehir haline getirdi (1327). Ancak geniş bir sahaya yayılan devleti kontrol edemedi ve ardından gelen yirmi yıl içinde Dekken çok kanlı biçimde bastırılan çeşitli ayaklanmalara sahne oldu. Son olarak 1347'de Muhammed b. Tuğluk'un kendi güvenilir adamlarından Emin Hasan Gangu (Kanku) isyan edip başarı kazandı ve Alâeddin Hasan Behmen Şah (1347-1358) adını alarak kurduğu Behmenî Devleti'nin ilk hükümdarı oldu; daha sonra da Ahsenâbâd adını verdiği Gülberge'yi başşehir yaparak oraya yerleşti. Yüz elli yıldan fazla süreyle Dekken'in siyasî hayatını elinde tutan Behmenîler'in otoritesi denizden denize bütün ülkeyi kapladı. Başlangıçta Ahsenâbâd-Gülberge olan başşehir daha sonra yerini Muhammedâbâd-Bîder'e bıraktı.

XV. yüzyılın sonlarına doğru Behmenî Devleti'nde zayıflama belirtilerinin ortaya çıkmasıyla eyaletlere gönderilen valiler bağımsızlıklarını ilân etmeye başladılar. Sonunda Dekken Ahmednagar, Bîcâpûr, Berâr, Bîder ve Golkonda (Gülğunde) adlarında beş devlete bölündü (1512); bu devletlerde sırasıyla Nizamşâhî (1490-1595), Âdilşâhî (1489-1686), İmâdşâhî (1484-1572), Berîdşâhî (1492-1609) ve Kutubşâhî (1512-1687) hânedanları kuruldu. Daha sonra Berâr ve Bîder, Şah Cihan zamanında Bâbürlü İmparatorluğu'na bağlanan (1633) Ahmednagar'ın sınırlarına dahil edildi. 1686-1687 yıllarında Bâbürlü Sultanı Evrengzîb Bîcâpûr ve Golkonda'yı imparatorluğunun sınırlarına kattı. Ancak 1674'te müstakil bir krallık kuran Maratalar'ın sürekli saldırıları Dekken'de Bâbürlü Devleti'nin otoritesini zayıflattı. Her ne kadar Evreng-

zîb Maratalar'ın gücünü kırmak için ça-ba gösterip askerî harekâta bizzat nezaret ettiyse de coğrafi durumunun onların lehine olması sebebiyle bir sonuç alamadı. Evrengzîb'in 1707'de ölümünden sonra Bâbürlüler'in Dekken valisi (sûbedâr) olan Nizâmülmülk Âsaf Câh, 1724'te Şakarhira'da Mübâriz Han'ı yenerek bütün Dekken üzerinde hâkimiyet sağladı. Bundan sonra Âsafcâhîler (Nizâmîler), 1948'de Haydarâbâd Devleti'nin Hint birliğine katılmasına kadar yönetimde kaldılar. Yedinci Nizam Mir Osman Ali Han devletin resmî başkanı (râcpramuh) olarak tayin edildi ve bu durum 1956 yılında Haydarâbâd eyaletinin, dil yakınlıklarına göre Andre Prades, Bombay ve Meysûr eyaletleri arasında paylaştırılmasına kadar devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

J. D. B. Gribbe, *History of Deccan*, London 1936, I; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 416-454; II, 154, 171, 217-226, 242-301 vd.; III, 164-171, 181, 183; *History of Medieval Deccan (1295-1724)* (ed. H. K. Sherwani — P. M. Joshi), Hyderabad 1974, I-II; M. A. Nayeem, *Mugal Administration of Deccan Under Nizamul Mulk Asaf Cahi*, Bombay 1985, s. 13-15, 23; H. G. Briggs, *The Nizam*, Delhi 1985, I, 1-32; G. Michell, *Islamic Heritage of the Deccan*, Bombay 1986; Yusuf Husain Khan, "The Deccan Under the Asaf Cahi Nizams", *A Comprehensive History of India*, New Delhi 1987, IX, 199, 207-210; *History of India*, III, 119, 185-193; IV, 105-107, 109-114; V, 141-153; Ishtiaq Husain Qureshi, *Akbar, The Architect of the Mughul Empire*, Delhi 1987, s. 105-117; H. K. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, Hyderabad, ts.; a.mf., "Dakhan", *EI²* (İng.), II, 99; İftikhar Ahmad Ghauri, "Muslims in the Deccan; An Historical Survey", *Journal of the Research Society of Pakistan*, II/1, Lahore 1965, s. 1-19; İftikhar Ahmad Han, "Local Government Under the Sultanates of Bijapur and Golconda", a.e., III/1-2, Lahore 1966, s. 43-62; T. W. Haig, "Dekken", *IA*, III, 514-515.

K. A. NİZAMİ

DEKKENİ

Güney Hindistan'da özellikle Haydarâbâd çevresindeki müslümanların konuştuğu dil, Urduca'nın ilk ürünlerini verdiği lehçesi (bk. URDUCA).

DEKORATİF SANATLAR

(bk. TEZVİNAT).

DELÂİ

(bk. İBNÜ'd-DELÂİ).

DELÂİL

(bk. DELÂİLÜ'İ-HAYRÂT).

DELÂİL-i NÜBÜVVET-i MUHAMMEDİ

(دلائل نبوة محمدی)

Molla Miskîn'in
(ö. 954/1547)

"delâilü'n-nübüvve" türünde yazdığı
Me'âricü'n-nübüvve adlı
Farsça eserinin Türkçe tercümesi
(bk. MEÂRİCÜ'N-NÜBÜVVE).

DELÂİLÜ'İ-HAYRÂT

(دلائل الخيرات)

Şeyh Muhammed b. Süleyman
el-Cezûlî (ö. 870/1465) tarafından
derlenen salavat mecmuası.

Türkler arasında daha çok *Delâ'il-i Şerîf*, *Delâ'il-i Hayrât* ve *Delâ'il* diye bilinen risâlenin tam adı *Delâ'ilü'l-hayrât ve şevâriku'l-envâr fî zikri's-salât 'ale'n-nebiyyi'l-muhtâr*'dir. Şâzeliyye tarikatının Cezûliyye kolunun kurucusu olan Şeyh Cezûlî'nin bu risâlesi müridleri arasında bir tarikat evrâdı olarak çok okunmuş ve dolayısıyla çok sayıda istinsah edilmiştir. Eserin nüshaları arasında bazı farklar görüldüğünden Cezûlî'nin müridi ve halifesi Ebû Abdullah es-Sehlî farklılık gösteren nüshaları düzenleyerek vefatından sekiz yıl önce şeyhi-ne sunmuş, şeyh de bu fazlalıkların bir bölümünü *Delâ'il* metnine dahil etmiştir. *Delâ'il*'in bu tür nüshalarına "nüsha-i dâhiliyye-i Sehlîyye", satırların dışına kaydettiği fark ve fazlalıkları ihtiva eden nüshalarına ise "nüsha-i hâriciyye-i Sehlîyye" adı verilmiştir. *Delâ'il*'in Sehlî tertibi olmayan nüshaları da mutemet olan ve olmayan diye ikiye ayrılır. Mutemet olanların satır içine yazılanına "mutemede-i dâhiliyye", satır dışına yazılanına "mutemede-i hâriciyye" denir. Mutemet olmayanlar ise daima satır dışına yazılır. Bu farklar "sin", "gayin" ve "mim" harfleriyle gösterilir. Bu durum eserin metnine verilen değeri açık bir şekilde göstermektedir.

Delâ'il'i sadece Cezûliyye veya Şâzeliyye mensupları değil, diğer tarikat mensupları, hatta bir tarikata bağlı olmayan müslümanlar dahi faziletine inanarak düzenli bir biçimde okumuşlardır. Önsözünde, salavatı belli zamanlarda düzenli bir şekilde okuyanların çok sevap